

SVÄLTEN 1867-1869. ÅREN SOM FORMADE SVERIGE.

Nils Borg är fjälljägare och väl hemma i Norrlands natur och onatur. Han finns där under hela sitt liv som en representant för de inhemska människorna, som bebor avsides trakter och obekväma, oisolerade hus. Han ser och upplever den påtagliga fattigdom, som nu under dessa sena år under decenniet drabbar befolkningen på ett oerhört sätt.

Borg är 64 år och har kanske inte så många år till att leva. Men när han ser hur barn och familjer lider under detta köldens år, ja då kan han inte tiga eller sitta stilla. Han går från sitt hem i Norrbotten ner till Stockholm - det tar 50 dagar av umbäranden och vedermödor.

Men kan kommer fram efter att ha startat den 5 mars, detta år -1968. I sin ryggsäck har han ett välformulerat dokument, som på ett konkret sätt beskriver svälten i norr. Nu är det kungen som skall få läsa det. Borg har med möda formulerat ett dokument på kanslisvenska, som på ett vörnadsfullt sätt gör framställningen avancerat giltig.

Kungen som vid denna tid heter Karl XV lever sitt eget lyxliv med "vin, kvinnor och sång". Han är vacker och säges ha "kyssäta" läppar. Han är gift men det har i hans positionen ingen betydelse; kungen säges ha spridit sin kungliga säd i varje svenska stad och därmed väsentligt bidragit till befolkningsökningen.

Nils Borg får lämna sin skrivelse om den norrländska fattigdomen till en ämbetsman för regeringen. Någon kung kan inte Nils Borg få tala med - även om han nu till fots gått de många milen och de många dagarna.

Det är ändå de fattigas år. De märks inte i samhällets övre skikt, ingen vill se eller hjälpa. Författaren benämner detta år som ett "arktiskt år" och det kan mycket väl stämma, då köldgraderna hänger med ända in i juli månad. Det är obeskrivligt kallt. Och när väl en torpare satt ner några sparade frön, som tar sig någorlunda kommer åter frostnätter som dödar.

Det är obeskrivligt "synd om människorna". Och den som talar om synd är biskopen av Norrland - Anders Fredrik Beckman. Orsaken till den påtagbara fattigdomen är enligt honom den enskilda människans synd - hon eller han blir i

kyrkans namn förnedrad och därmed förklarad som medskyldig till den rådande fattigdomen.

Det är fruktansvärt syniskt! Men det är, onaturligt nog, kyrkans beskrivning av fattigdomen i Norrland under dessa år dvs. självförvållat!

Det talas vidare i den kungliga huvudstaden om det är nyttigt att över huvud taget hjälpa? Är det inte naturen som skall han sin gång? Nu när frihandel går hand i hand med en sorts kommersiell dogm av självförverkligande. Den liberala laissez-faire-politiken är på modet.

Nya tänkare vänder sig mot nödhjälp och ingrepp i den fattiges vardag.

Till slut beviljas ett nödlån, enligt författaren på 180.000 kronor. Men - det hör till saken att det är inte bara att dela ut. Varje landshövding skall övervaka denna utdelning för den är villkorad dvs. skall betalas tillbaka och den som skall få måste ha en borgen som back-up.

Detta innebär i sin tur att de allra fattigaste, som verkligen behöver hjälp, stängs ute. Det är redan bonden som har som får ytterligare tillskott! Nödhjälpens organisation äter upp sig själv, skulle man kunna säga. Och hjälpen havererar samtidigt som nästan halva befolkningen svälter.

Tidningen Fäderneslandet gör vad den kan med att framföra kritik mot överheten. Annars finns ingen opposition.

Den nyligen genomförda riksdagsreformen 1865 fick heller ingen konkret förändring av maktförhållandena. Fortfarande är det pengarna som har makt och styr. Det sägs att varvsägaren John Ekström i Timrå fortfarande leder den kommunala verksamheten. Av sammanlagt 43.838 röster i kommunen förfogar Ekström över 25.000. Dvs. makt och pengar går vidare.

Det är först på lång sikt som ett demokratiska förhållningssätt kan skönjas - reformer 1895 och 1917 (1921).

Västerbro beskriver väl svältvintern med Metta-Eeva i centrum; svältens psykiska konsekvenser, girigheten och nödmaten. Samtidigt gör han vissa historiska utvidgningar, när han tar upp svältbeskrivningen i det sumeriska Gilgamesheposet och nämner om lex frumentaria - en romersk lag om att ta ansvar för andra människor som har det besvärligt.

Det kalla året går över i det varma året. Nu är det 1868. Nu drabbas även de södra delarna av Sverige, särskilt lider människorna i det mörka Småland - Kronoberg, Kalmar, Jönköping. Här - i denna situation börjar även Vilhelm Moberg att språkligt gestalta sina utvandrare. Under denna svält ökar utvandringen drastiskt till länder som Danmark, Tyskland, Brasilien och Nordamerika.

Samhälle och Kyrka har svårt att hjälpa - även om det finns undantag. Av naturliga skäl är matstölderna många. Vid upptäckt straffas vederbörande med omåttliga påföljder.

Så uppstår även kravallerna och svältupproren bl.a. vid järngruvorna i Danemora. Det svåra året blir alltså det kommande 1869. Och det är den mest utsatte som ger sig av därför att det finns egentligen inga andra val än att söka nya, möjliga arbetstillfällen.

1851 var utvandring omkring ettusen - nu 1969 är siffran exakt 39.064.

Den bön om hjälp som en gång Nils Borg bar fram "till kungs" kommer nu allt för sent, även om den förekommande hjälpen alls inte är tillräcklig. Insamlingar sker bl.a. sjunger Kristina Nilsson in pengar till hjälp. Men katastrofen är ett faktum - året 1868-69 jämförs nu med peståren 1711-13.

Karl XV dör i syfilis - 46 år gammal den 18 september 1872.

Västerbro gör till sist en svepande historisk genomgång under åren 1870-1949. Men författaren konstaterar att under dessa år tog regering och riksdag beslut, som bidrog till att minst 27.000 människor avled.

En stor plump i protokollet bidrager bankmannen Wallenberg med, då han i sin position konsekvent avhåller sig från varje hjälpåtgärd för de nödlidande.

Historien är heller inte unik - i slutord skriver Magnus Västerbro *"i dag dör fler människor på jorden till följd av övervikt än av undernäring. Enligt en ny undersökning handlar det om drygt fyra miljoner dödsfall per år som kan tillskrivas sjukdomar orsakade av övervikt och fetma. Och i stor utsträckning är det de fattigaste och de lägst utbildade som lider mest av dessa problem."*

Hans-Evert Renérius
Mallorca i oktober, 2018

Bok: Magnus Västerbro. SVÄLTEN. Hungeråren som formade Sverige. Bonniers. s 441.